

Космина В.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ЛАТИНСЬКА АМЕРИКА ПІСЛЯ «ЛІВОГО ПОВОРОТУ»: НОВІ ВИКЛИКИ

У статті досліджуються виклики, з якими зіткнулася Латинська Америка після «лівого повороту» 2000-х рр. Цими викликами були агресивний радикалізм деяких лівих режимів, економічні труднощі та повернення до неолібералізму, криза глобалізації, «феномен» Д. Трампа з його політикою ізоляціонізму та протекціонізму.

Ключові слова: Латинська Америка, лівий поворот, У. Чавес, неолібералізм, криза глобалізації.

«Лівим поворотом» називають феномен приходу в 2000-ні роки до влади у більшості країн Латинської Америки лівих та лівоцентристських режимів.

У попередній статті йшлося про його цивілізаційні витоки – політичні традиції та цінності регіону, що утворюють державний патерналізм, який і уособлює в ХХІ ст. «лівий поворот». Але яке продовження має цей «лівий дрейф» регіону? Науковці зазвичай говорять про вичерпання «лівого повороту», неефективну економічну політику лівих урядів, активізацію правих сил і, як наслідок, їхній прихід до влади, що вже отримав назву «правого повороту» [3; 5; 6; 13].

Але картина буде значно складнішою і неоднозначною, якщо врахувати цілу низку викликів, що постали перед країнами Латиноамериканської цивілізації в ХХІ ст., зокрема, протягом останнього року. У цій статті спробуємо їх окреслити.

Почнемо з характеристики самого «лівого повороту», що дуже по-різному проявлявся в Латинській Америці і часто сам був викликом для регіону.

Звісно, зберігався режим «соціалізму ХХ ст.» на Кубі, що слугував «флагманом» для лівих радикалів у всій Латинській Америці. Але в регіоні ліві не брали до рук владне кермо в Колумбії, де півстолітня війна з ліворадикальними партизанами зі Збройних революційних сил Колумбії – FARC – помітно підірвала довіру до лівих партій, у Мексиці, де на виборах 2006 р. кандидатів від лівоцентристської Партії демократичної революції А.М. Лопесу Обрадору забракло для перемоги 0,5% голосів, у Коста-Ріці, Гондурасі, Республіці Гаїті та Домініканській Республіці. На один пре-

зидентський термін приходили до влади лівоцентристські діячі в Панамі, Гватемалі, Парагваї, Перу та Чилі (у Чилі – двічі, проте з 4-річною перервою).

При цьому в Центральній Америці більш-менш надійно завоювали домінуючі позиції ліві Фронти національного визволення (спадкоємці колишніх повстанських рухів), в Нікарагуа та Сальвадорі, щоправда, тільки з другої половини 2000-х років. А в Південній Америці непохитно тримали владу в своїх руках У. Чавес і «чавісти» у Венесуелі в 1999–2015 рр., представники Партії трудящих у Бразилії у 2002–2016 рр., пероністи з Фронту за перемогу в Аргентині у 2003–2015 рр., Е. Моралес і Рух до соціалізму в Болівії з 2006 р., представники Широкого фронту в Уругваї з 2005 р., Р. Корреа й Альянс PAIS в Еквадорі з 2007 р.

На тлі неоднозначних результатів «неоліберальної хвилі» 1990-х років по-своєму логічним було покладання латиноамериканцями надій на лівоцентристські партії та блоки. Адже ті обіцяли посилення впливу держави на економіку й інші сфери суспільного життя і з цих, за своєю суттю соціал-демократичних, позицій критикували й неоліберальну політику. Б. Сорж і Д. Мартучеллі вказують на одну з цивілізаційних характеристик Латинської Америки: «Держава була і залишається провідним актором у латиноамериканських суспільствах. Від часу здобуття незалежності вона відіграла основоположну роль у забезпеченні соціальної згуртованості в її символічному й національному вимірах, а також у плані економічної й адміністративно-територіальної інтеграції» [2, с. 186].

Саме з визнанням домінуючої ролі держави автори пов'язують альтернативний неолібераль-

ному («технократично-реформістському») аналітичний підхід і відповідну політичну модель. Цей підхід вони називають «державницько-націоналістичним» і пишуть, що він «обстоює повернення до націоналізму, відведення стрижневої ролі державі в економічному житті, ролі активних агентів – соціальним рухам і введення прямої участі низів, контрольованої за можливості центральною владою. Ця модель розвивається в антагоністичний спосіб в опозиції до «неолібералізму» та глобалізації, які ототожнюються з імперіалізмом США». Вказані автори наголошують, що така модель «є кроком назад у напрямку авторитаризму, контролю з боку центральних органів над народними рухами та тиску на придушення економіки державою, чії рівні витрат не відповідають виробничій базі», але вона стала привабливою в очах латиноамериканців внаслідок «серйозних проблем технократично-реформістського підходу» [2, с. 243].

Тож логічно, що центральним напрямом економічної і соціальної стратегії лівих урядів Латинської Америки стало значне посилення державного втручання в економічні процеси для встановлення більш рівномірного доступу різних соціальних груп до ресурсів. Проблема полягала лише в тому, щоб у зоні досяжності держави були самі ці ресурси. На зламі століть їх обсяги після східноазійської фінансової кризи 1997–1998 рр., що болуче вдарила і по економіці Латинської Америки, особливо Бразилії, помітно зменшилися. У 1998–2003 рр. середньорічні темпи зростання ВВП у країнах регіону знову впали до рівня 80-х років (1,3%), причому в Аргентині ВВП скорочувався на 1,3% в рік. Проте вже у 2004–2005 рр. вони зросли до 5,1% щорічно, в Аргентині – до 8,8%, в Уругваї – до 9,1% [9, р. 54], а в більш широкому часовому діапазоні 2003–2007 рр. середньорічне зростання економіки становило рекордні 5,4% [10].

Та чи було це пов'язано із приходом до влади в низці країн лівих та лівоцентристських сил, що пробували так чи інакше регулювати економічні процеси і навіть вдавалися до націоналізації деяких підприємств? Напевно, ні. Радше економічне піднесення відбувалося не завдяки, а всупереч цим крокам. Адже воно мало місце практично в усіх країнах регіону з різними режимами. На думку дослідників, йому допомогло поєднання щонайменше чотирьох сприятливих зовнішніх чинників, таких як високі темпи зростання в цей час світової торгівлі, підвищення цін на сировину, вільний доступ до міжнародного фінансування, посла-

блення міграційної політики в США та Іспанії. І коли внаслідок глобальної фінансово-економічної кризи 2007–2009 рр. перші два чинники зникли, а доступ до зовнішніх запозичень був ускладнений, темпи економічного зростання латиноамериканських країн у період 2008–2013 рр. загальмувалися до 3,2% на рік [10]. І відбулося це знов-таки незалежно від характеру режимів.

Але сприятлива, хоч і тимчасова, економічна кон'юнктура створювала «попутний вітер» для лівих та лівоцентристських урядів. Зазвичай вони не надто переймалися техніко-економічною модернізацією своїх країн, потрібною для подальшого сталого поступу. Проте їм вдалося частково (і тимчасово!) розв'язати гострі соціальні проблеми, породжені різницею соціальною нерівністю. Так, уряд Л.І. Лули да Сілви в Бразилії, поставивши за мету подолання масової бідності, взявся за суттєвий перерозподіл ресурсів (субсидовані кредити споживачам і бізнесу, штучне стримування цін на енергоносії, випереджаюче нарощування держвидатків тощо), внаслідок чого 50 млн. бразильців поповнили середній клас. Великі соціальні видатки практикували уряди Н. Кіршнера та К. Фернандес де Кіршнер в Аргентині, де на початку 2000-х рр. триразове падіння курсу песо сприяло справжньому економічному буму. Але ці й інші лівоцентристські режими, хоч і мали ознаки традиційних популістських, все-таки дотримувалися демократичних процедур. Їх можна назвати помірковано-популістськими, або ліво-реформістськими (звісно, в межах уже зазначеної державницько-націоналістичної моделі).

Та для долі Латинської Америки справжній виклик створили радикальні ліві сили, що започаткували інший тип режимів, досить наповнений традиційним популізмом (пероністського зразку), однак із задекларованою відданістю «соціалізові XXI ст.». Безумовним лідером тут був режим У. Чавеса у Венесуелі, а близькими до нього – режими Е. Моралеса у Болівії, дещо менше – Р. Корреа в Еквадорі та Д. Ортеги в Нікарагуа.

Тут також боротьба з бідністю виходила на перший план. Загалом же, за даними ЕКЛАК, частка осіб, що проживали нижче рівня бідності, у 1999 і 2010 р. становила:

- Аргентина – 23,7% і 8,6% (зменшення на 15,1%);
- Болівія – 60,6% і 54% (–6,6);
- Бразилія – 37,5% і 24,9% (–12,6);
- Венесуела – 49,4% і 27,8% (–21,6);
- Гватемала – 61,1% і 54,8% (–6,3);

- Гондурас – 79,7% і 67,4% (–12,3);
- Домініканська Республіка – 47,1% і 41,4% (–5,3);
- Еквадор – 63,5% і 37,1% (–26,4);
- Колумбія – 54,9% і 44,3% (–10,6);
- Коста-Ріка – 20,3% і 18,9% (–1,4);
- Мексика – 46,9% і 34,8% (–12,1);
- Нікарагуа – 69,9% і 61,9% (–8);
- Панама – 19,5 % і 25,8 % (+6,3);
- Парагвай – 59% і 54,8% (–4,2);
- Перу – 48,6% і 31,3% (–17,3);
- Сальвадор – 49,8% і 46,6% (–3,2);
- Уругвай – 9,4% і 8,6% (–0,8);
- Чилі – 21,7% і 11,5% (–10,2) [12].

Як бачимо, частка бідного населення знизилася у всіх країнах, крім Панами та, очевидно, Гаїті, що переживала природні катаклізми. Але найбільше вона скоротилася в Еквадорі та Венесуелі – країнах, що стали бенефіціарами від багаторазового зростання цін на енергоресурси в 2000-ті рр. При цьому, якщо, наприклад, в Аргентині вона скоротилася на 80% за рахунок зростання економіки, у тому числі експорту, а на 20% – завдяки перерозподілу доходів, то у Венесуелі ці показники становили вже відповідно 45% і 55%, перерозподіл був тут найвищим у регіоні [12].

У Венесуелі, що має одні з найбільших у світі запасів нафти, вводилися безкоштовна первинна медична допомога і початкова освіта, субсидії на продукти харчування й отримання освіти, грошова допомога вагітним жінкам, малозабезпеченим родинам та людям похилого віку. А ставилося завдання повністю викоринити бідність. Усе це реалізовувалося під гаслом «соціалізму XXI століття». Цій політиці намагалися наслідувати Р. Корреа в Еквадорі та Е. Моралес у Болівії, що також нарощували видобуток та експорт енергоносіїв та отримували допомогу від У. Чавеса та його режиму. І вони, а ще більше сам У. Чавес, у своїх країнах піддавалися опозицією жорсткій критиці за фактичне ігнорування проблем техніко-економічної модернізації і популістське «розтринькування» доходів від експорту, які навряд чи могли надовго залишитися такими масштабними. Але ці дії урядів мали підтримку з боку широких незаможних мас населення, що забезпечувало їм необхідну електоральну підтримку.

У Венесуелі опозиційні ЗМІ зазнавали тих чи тих утисків, а водночас створювалося інституційне й інформаційне підґрунтя для створення навколо лідера та його оточення справжніх масових об'єднань. Водночас наростала «антикапіталістична» й «антиімперіалістична» (читай: анти-

американська) риторика. США (найвпливовіший зовнішній критик режиму і водночас найбільший торговельний партнер) оголошувалися ледь не головним ворогом «революції», очолюваної створеною У. Чавесом у 2007 р. Об'єднаної соціалістичної партії Венесуели (ОСПВ).

Б. Сорж і Д. Мартучеллі вбачають у такому захопленні до внутрішньосупільної і міжнародної конфронтації однозначні прояви популізму: «Вплив популізму в кінцевому підсумку полягає в його здатності сформувати цілісність довкола полюсу «народу», яка говорить одним голосом – голосом свого «лідера», при цьому встановлюючи гостроантагоністичні, непримиренні відносини з усіма іншими формами політичного самовираження: це «антинародний» полюс. Наслідок цього процесу відомий усім: спіраль взаємних викриттів з обох боків, яка ослаблює й урешті-решт усуває будь-які форми перемовин і взаємообміну, притаманні плюралістичній демократичній системі» [2, с. 215]. Серед популістських ознак «чавістського» режиму вони відзначають, зокрема, месіаністський провід / концентрацію влади; соціально-політичну поляризацію; олігархію/народ; націоналістичну/антиімперіалістичну риторіку; неприйняття істеблішменту / демонтаж демократичних інституцій; високий рівень інфляції; контрольовану державою економіку / націоналізацію; клієнтелістський перерозподіл благ; піднесення корупції; контроль за медіа. Але визнають, що режим перебуває в динаміці і змінах, через що його важко однозначно описати. Тому «можна стверджувати, що перехідний процес триває і що переобрання У. Чавеса та його заяви, зроблені в січні 2007 р., про побудову «соціалізму XXI сторіччя» можуть свідчити про зсув у бік більш авторитарного «каудилістського» і мілітаристського режиму, який урешті-решт може повністю порвати зв'язки із традиційним зразком латиноамериканського популізму» [2, с. 212–213].

Водночас венесуельський лідер розумів, що самотою його режим вистояти проти внутрішніх (і зовнішніх) противників не зможе, а тому прагнув об'єднати навколо Венесуели цілий блок держав із ліворадикальними режимами і очолити таким чином уже регіональний міжнародний політичний рух. Його політичним кумиром був Ф. Кастро, але, на відміну від Куби, Венесуела мала у своєму розпорядженні величезний «нафтодоларовий» ресурс. В умовах рекордного зростання цін на нафту, якому, здавалося, не буде кінця, та ще й маючи величезні її родовища, котрі дехто оцінював як найбільші у світі, можна було

створити альянс країн, що проголошували такі ж цілі «соціалізму ХХ ст.» та зголошувалися виступати в регіоні Латинської Америки і Карибського басейну єдиним фронтом.

Прямими союзниками Венесуели, у тому числі ідеологічними, були ліворадикальні режими Куби, Болівії, Нікарагуа та Еквадору. Але була створена і ширша субрегіональна організація, яка спочатку називалася «Боліварська альтернатива для Америки», а сьогодні має більш широку і претензійну назву «Боліварський альянс для Америки» (ісп. *Alianza Bolivariana para las Américas, ALBA*). Її заснували в 2004 р. Венесуела і Куба. Пізніше до неї приєдналися інші країни з лівими режимами, а також ті малі країни Карибського басейну, що сподівалися на отримання від Венесуели обіцяної економічної допомоги. Сьогодні до АЛБА входять Антигуа і Барбуда, Болівія, Венесуела, Гренада, Домініка, Еквадор, Куба, Нікарагуа, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Люсія, Сент-Кітс і Невіс, Суринам. Крім того, з 2005 р. почала діяти організація «Петрокарібе», яка об'єднала ледь не всі країни карибського басейну та Центральної Америки. Країни-учасниці (зараз їх нараховується 18) отримували венесуельську нафту з оплатою на дуже пільгових умовах, зокрема – своїми традиційними товарами експорту.

Лєвова частка допомоги припадала, звісно, на союзу Кубу. З 2000 р. вона отримувала за заниженими цінами (40% від світових) венесуельську нафту в обсягах спочатку 50, а потім – 100 тис. барелів на добу. Це становило понад 5 млн. т на рік. Значна частина нафти реекспортувалася, даючи Кубі додаткові прибутки. Куба мала від Венесуели і пряму фінансову підтримку. У 2000-ні роки щорічна допомога Кубі становила, за різними оцінками, від 5 до 10 млрд. дол. У Венесуелі трудилися десятки тисяч кубинських фахівців – лікарів, учителів, працівників силових структур тощо [1].

Досить характерно, що в Латинській Америці путінська Росія зробила ставку на найтісніші зв'язки саме з ліворадикальними режимами. Допомогу розміром 2 млрд. дол. отримала Венесуела, 1 млрд. – Нікарагуа. Кредити були пов'язані передусім із закупівлею в Росії зброї. У відповідь Венесуела та Нікарагуа услід за Росією визнали «незалежність» Абхазії та Південної Осетії після російсько-грузинської війни 2008 р. Російським енергетичним компаніям було дозволено освоювати родовища нафти і газу в Венесуелі та Болівії.

Активність У. Чавеса серйозно відбивалися і на функціонуванні інших міжнародних організа-

цій у регіоні, де Венесуела поширювала антиамериканську риторику. У 1973–2006 рр. вона разом із Колумбією, Еквадором, Перу, Болівією входила в Андське співтовариство націй (КАН), у 2012 р. приєдналася до МЕРКОСУР (Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай), вплинувши на посилення в ньому «лівої» ідеології. Була одним із ініціаторів утворення в 2008 р. Союзу південноамериканських націй (УНАСУР).

Венесуела безпосередньо та через ліворадикальних союзників по АЛБА дуже серйозно впливала на соціально-політичні процеси в регіоні. Вона поставала зразком внутрішньо-суспільних перетворень для соціальних низів у латиноамериканських країнах. Вона ж надавала пряму допомогу своїм ідейним союзникам у цих країнах, суттєво впливала на зовнішню політику останніх, нерідко посилюючи в ній антиамериканські акценти.

А в грудні 2011 р. у Каракасі під головуванням У. Чавеса проходив перший (установчий) саміт Співтовариства латиноамериканських і карибських держав (СЕЛАК), що охоплює всі країни Латинської Америки та Карибського басейну, але вже без участі США і Канади. Це об'єднання створювалося поступово і тривалий час виконувало функції свого роду переговорного майданчика у залагодженні політичних конфліктів у тих чи тих країнах. Першими утвореннями були Контадорська група (1983 р.) та Група підтримки Контадори (1985 р.). У 1986 р. вони об'єдналися в Групу Ріо, до якої з часом увійшли всі латиноамериканські країни та країни Карибського спільного ринку (КАРІКОМ).

У 2008 р. в Бразилії під головуванням Л.І. Лули да Сілви відбувся перший саміт країн Латинської Америки і Карибського басейну (КАЛК), в грудні 2011 р. – уже згаданий установчий саміт СЕЛАК. Він ухвалив «Декларацію Каракаса» як програмний документ [8], Статут організації, План дій Каракаса 2012, Декларацію на захист демократії та 19 спеціальних комюніке з актуальних питань життя регіону і світу. План дій передбачає передусім інтенсифікацію інтеграційних процесів у регіоні. Наступні саміти СЕЛАК проходили у 2013 р. в Чилі, у 2014 р. – на Кубі, у 2015 р. – у Коста-Ріці, у 2016 р. – в Еквадорі, а в 2017 р. – у Домініканській Республіці.

Утворення СЕЛАК, як і раніше АЛБА та УНАСУР, стало одним із яскравих проявів «лівого повороту» з його державницько-націоналістичним ухилом, підкресленим інтересом до розв'язання державою згори наболілих соціаль-

них проблем у внутрішній політиці та забезпечення її самостійності, незалежності від глобальних акторів, передусім США. Це були і спроби своєрідного «захисту» від процесів глобалізації та неоліберального нівелювання ролі держави в суспільному житті. Проте сам економічний поступ латиноамериканських країн значною мірою був зумовлений швидким економічним зростанням нового глобального гравця – Китаю, що в усі зростаючих масштабах скуповував у країнах регіону сировину та продавав дешеві товари. Китай поступово став для багатьох країн головним торговельним партнером, а з часом – і інвестором.

Проте сприятлива світова економічна кон'юнктура, яка живила цей «поворот», виявилася нетривалою. Першим «дзвіночком» для нього стала світова фінансово-економічна криза 2008–2009 рр., котра обрушила світові ціни на енергоносії та сировину. Щоправда, незабаром ціни знову піднялися, хоча й не досягли колишніх максимумів. Темпи економічного зростання дещо «пригальмували», і підтримка лівих сил зменшилася, а в деяких країнах вони взагалі втратили владу (Парагвай, Панама, Чилі). Однак загалом, здавалося, «лівий дрейф» продовжиться ще тривалий час.

Та пройшло лише кілька років – і ситуація знову почала погіршуватися. Сповільнювались темпи зростання в Китаї, найбільшому споживачеві експортної продукції латиноамериканських країн, і його практично ніким було замінити. Це й спонукало до пошуку гнучкіших методів економічної політики та нових ринків. Проявом цих тенденцій стало створення в 2012 р. нового економічного блоку – Тихоокеанського альянсу (ТА). Його утворили Мексика, Колумбія, Перу та Чилі. Ці досить потужні країни в основу економічної політики поклали принципи неолібералізму. Якщо для Мексики та Колумбії, що мали тісні зв'язки із США, це було більш-менш природним, то приєднання до ТА президента Перу О. Умали, котрий позиціонував себе прихильником лівих ідей, стало несподіванкою. Логічною виглядала підтримка неоліберального ТА з боку президента Чилі, правого центриста С. Піньєри, але дуже показовою стала згода з політикою альянсу з боку соціалістки М. Бачелет, що перемогла на президентських виборах 2014 р. Цей альянс було укладено не стільки для розвитку взаємної торгівлі між його учасниками (всього 4% їхньої загальної зовнішньої торгівлі), скільки для кооперування в модернізації виробництва та спільного просування країн на ринки АТР і США. Примітно, що

три країни (Мексика, Перу та Чилі) приєдналися до започаткованого за ініціативою США процесу утворення Транстихоокеанського партнерства (ТТП), активно нарощуючи свою участь у глобалізованій економіці. Очевидно й інше: ТА за обсягами економіки мало поступається МЕРКОСУР і стає в регіоні його справжнім неоліберальним конкурентом. Неоліберальні тенденції в економіці поширені й у Центральній Америці, де частина країн орієнтується на співпрацю з США та об'єднанням НАФТА.

Власне, наростання економічних труднощів та вимушене звернення низки країн до неолібералізму стало ще одним викликом для Латинської Америки. Тоді й заговорили про початок у регіоні «правого повороту».

Ось на цьому тлі і проявилися міжнародно-політичні пріоритети різних країн та альянсів, коли їм довелося голосувати 27 березня 2014 р. на Генеральній Асамблеї ООН за проект резолюції про територіальну цілісність України. Серед латиноамериканських країн цю резолюцію підтримали всі чотири країни ТА, а також Панама, Коста-Ріка, Гватемала, Гондурас, Гаїті та Домініканська Республіка. Утрималися чотири країни МЕРКОСУР, а також Еквадор, Сальвадор, Гайана, Суринам. А виступили проти чотири країни АЛБА (Куба, Нікарагуа, Венесуела та Болівія). Таким чином, політичні (й ідеологічні) орієнтації правлячих режимів, політика, котру вони проводять, прямо відбилися на ставленні до територіальної цілісності України та російської загарбницької політики.

Але 2014 р. одночасно започаткував новий період не лише у світовій політиці, а й у світовій економіці. Передусім різко покотилися униз світові ціни на енергоносії, зменшившись на початок 2015 р. утричі, а на початок 2016 р. – учетверо порівняно з початком 2014 р. Одночасно погіршилася світова економічна кон'юнктура, зокрема, впали ціни на сировину, а в Китаї продовжили знижуватися темпи зростання. Це вже був виклик самому існуванню багатьох лівих режимів.

У Латинській Америці найбільше постраждали країни, чії доходи прямо залежать від експорту нафти. Так, у Венесуелі, де від торгівлі нафтою залежить 95% експортної виручки і 25% ВВП, у 2015 р. ВВП скоротився на 8%, а рівень бідності зріс до 73%. Виник гострий дефіцит найнеобхідніших товарів [11]. У 2016 р. її ВВП зменшився ще на 18,6%, а інфляція зросла до 800%. У Бразилії спад виробництва у 2015 р. становив 3,8%, а в 2016 р. – 3,6%. Економічна рецесія в ній визна-

ється найгіршою за останні 80 років. Це вдарило й по Аргентині, у якої на Бразилію припадає 18,5% всього експорту та 42% імпорту товарів легкої промисловості і важкого машинобудування [7].

Оскільки Венесуела втратила можливість допомагати союзникам, передусім Кубі, становище їх серйозно погіршилося і вимагало адекватних ситуації шляхів виходу з кризи. У добу глобалізації «лівий дрейф» виявився для Латинської Америки врешті-решт тупиковим курсом. А тому вже з 2015 р. почали відбуватися суттєві політичні зміни в країнах із лівими та лівоцентристськими режимами. Насамперед варто відзначити зміни в міжнародному становищі Куби. Ще в грудні 2014 р. керівник Куби Р. Кастро і президент США Б. Обама домовились про початок нормалізації двосторонніх відносин. У липні 2015 р. були відновлені дипломатичні відносини між двома державами, розірвані ще в 1961 р. Почали налагоджуватися торговельно-економічні зв'язки. А в березні 2016 р. Кубу відвідав президент США. Це змінювало і загальний характер стосунків між США і Латинською Америкою.

На президентських виборах в Аргентині у листопаді 2015 р. ліві пероністи зазнали поразки, а перемогу здобув правий центрист М. Макрі, що почав проводити неоліберальну економічну політику і налагоджувати зв'язки із США, виявив інтерес до входження Аргентини в ТТП. Буенос-Айрес у березні 2016 р. також відвідав Б. Обама.

6 грудня 2015 р. у Венесуелі відбулися парламентські вибори. Вони проходили на тлі економічної розрухи, з якою вже не міг упоратися уряд «чавіста» Н. Мадуро, котрий ще в 2013 р. замінив на посаді президента померлого У. Чавеса. На виборах повну перемогу здобула права опозиція, котра отримала 2/3 місць у парламенті і розпочала підготовку до майбутнього усунення Н. Мадуро з посади у порядку імпічменту. У 2017 р. в умовах наростання товарного дефіциту і голоду швидко наростали масові демонстрації протесту. У сутичках із поліцією загинули десятки осіб.

А тим часом у квітні 2016 р. процедура імпічменту проти президента Д. Русеф була започаткована у Бразилії. У цій країні розгорівся небачений корупційний скандал, у який виявились уплутаними більшість депутатів парламенту та керівництва правлячої Партії трудящих. Наприкінці серпня 2016 р. Д. Русеф було оголошено імпічмент. Президентську посаду обійняв віце-президент М. Темер. Та у травні 2017 р. звинувачення в корупції були висунуті і проти нього та його Партії бразильського демократичного руху. Розпочалися

масові заворушення, підпали державних установ. Уряд почав використовувати війська.

Тим часом у Болівії в лютому 2016 р. більшість громадян висловилися на референдумі проти нового переобрання на посаді президента Е. Моралеса з його «Рухом до соціалізму». Не мав права переобиратися на посаду президента і Р. Корреа в Еквадорі, хоча його соратник Л. Морено зміг-таки перемогти на виборах у квітні 2017 р.

Але нові виклики для Латинської Америки не зникли. Змінювалася ситуація у світі. Вже у 2015–2016 рр. стала очевидною криза глобалізації. Вона проявилася у значному відставанні зростання міжнародної торгівлі порівняно зі зростанням світового ВВП. Якщо раніше глобалізація розширювала можливості для зростання експортоорієнтованої економіки країн тієї ж Латинської Америки (і проведення відповідної індустріалізації), то тепер зовнішні ринки для її продукції якщо й не звужувались, то й особливо не збільшувались. Уповільнення економічного зростання Китаю скорочувало його попит на сировину з латиноамериканських країн, а як наслідок – їхній попит на ті чи ті китайські товари.

Та найбільші виклики для регіону постали в результаті обрання у листопаді 2016 р. президентом США Д. Трампа. Він проголошував радикальні зміни в зовнішній політиці США, а після інаугурації 20 січня 2017 р. почав реалізовувати обіцяне. Буквально наступного дня він оголосив про вихід країни з ТТП. Зупинилася підготовка до укладення подібного договору США з Євросоюзом (про Трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство). Взагалі була проголошена відмова від укладання багатосторонніх договорів і перехід до двосторонніх. Цим руйнувався започаткований ще в 1940-ві роки курс на багатосторонню міжнародну співпрацю, який, врешті-решт, у неоліберальну добу проявився в економічній глобалізації. Приблизно в цьому ж руслі варто сприймати і так званий «Брекзйт» – вихід Великої Британії з ЄС та подібні ініціативи в інших країнах. Дослідники, однак, звертають увагу на те, що це є не наступ антиглобалізму, а перехід від наявної до іншої, надзвичайно небезпечної форми глобалізму: від інтернаціоналізму та мультилатералізму – до імперіалізму та білатералізму, що в минулому вже привів до двох світових воєн [4].

У Латинській Америці курс Д. Трампа вже зачіпає безпосередньо дві країни: Кубу, щодо якої обіцяно проводити більш жорстку політику, та Мексику, відносно якої намічено переглянути договір про НАФТА та збудувати стіну на кордоні

з нею і за її рахунок. Проте всі країни континенту непокоїть більш загрозлива перспектива – намічений перехід США до політики торговельного протекціонізму, що серйозно ускладнить економічний розвиток усього регіону на засадах неолибералізму, який усе ще важко приживається в Латинській Америці. Схоже, це буде найбільш грізний виклик.

Таким чином, після «лівого повороту» Латинська Америка опинилася перед цілою низкою

викликів. Це і агресивний радикалізм деяких лівих режимів, і економічні кризи й повернення до правоцентризму та неолибералізму, і загальна криза пов'язаної з неолибералізмом глобалізації, і «феномен» Д. Трампа, що підриває неолиберальну глобалізацію, відроджує протекціонізм і небезпечні форми глобалізму. Чи закріпиться в Латинській американській цивілізації за цих умов розпочатий «неолиберальний дрейф»? Аналіз цієї проблеми потребуватиме нових досліджень.

Список літератури:

1. Дабагян Э.С. Специфика Кубино-Венесуэльского альянса / Э.С. Дабагян // Мировая экономика и международные отношения . – 2013 . – № 5 . – С. 81–90.
2. Сорж Б., Мартучеллі Д. Латинська американська виклик: Соціальна згуртованість і демократія / Бернарду Сорж, Даніло Мартучеллі; пер. з португ. та англ. Т. Цимбал. Львів : Кальварія; К. : Ніка-Центр, 2014. – 288 с.
3. Субботин И. Пришел ли конец «левого поворота» в Латинской Америке [Електронний ресурс] / Игорь Субботин // Режим доступу: <http://www.mk.ru/politics/2015/12/28/prishel-li-konec-levogo-povorota-v-latinskoy-amerike.html>
4. Adelman J., Delatte A.-L. A more dangerous globalism [Електронний ресурс] / Jeremy Fdelman, Anne-Laure Delatte // Project Syndicate. – 2017.Mar.23. – Режим доступу: <https://www.project-syndicate.org/commentary/more-dangerous-globalism-trump-putin-by-jeremy-adelman-and-anne-laure-delatte-2017-03.html>
5. Aracón F. América Latina en 2016: terminó la hegemonía de la izquierda [Електронний ресурс] / Fernando Aracón // El Orden Mundial en el Siglo XXI. – Режим доступу: <http://elordenmundial.com/2016/01/14/america-latina-en-2016.html>
6. Carné J. ¿América Latina da un Giro a la Derecha? [Електронний ресурс] / Jonatán Carné // Режим доступу: <http://blog.sabf.org.ar/2016/04/06/america-latina-da-un-giro-a-la-derecha.html>
7. Colombo E., Robba A. La peor crisis de Brasil en 25 años [Електронний ресурс] / Emiliano Colombo, Alejandro Robba // Pagina 12. – 2015. – 19 de octubre. - Режим доступу: <http://www.pagina12.com.ar/diario/economia/2-284140-2015-10-19.html>
8. Declaración de Caracas [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.celac.gob.ve/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=77&lang=es.html
9. French-Davis R. El contexto de las privatizaciones y la situación actual: Entre el Consenso de Washington y el crecimiento con equidad [Електронний ресурс] / R. French-Davis // Nueva Sociedad: revista latinoamericana de ciencias sociales. – № 207. – Режим доступу: http://nuso.org/upload/articulos/3405_1.pdf (P.54)
10. Ocampo J.A. La difícil coyuntura económica latinoamericana [Електронний ресурс] / José A. Ocampo // Infolatam. – 2015. – 22 de diciembre. – Режим доступу: <http://www.infolatam.com/2016/01/04/la-dificil-coyuntura-economica-latinoamericana.html>
11. Oppenheimer A. Venezuela: cerca del ‘colapso total’? [Електронний ресурс] / Andres Oppenheimer // El Nuevo Herald. – 2016. – 20 de abril. Режим доступу: <http://www.elnuevoherald.com/opinion-es/opin-col-blogs/andres-oppenheimer-es/article72968392.html#1>
12. Paullier J. El secreto de Venezuela en su lucha contra la pobreza /Juan Paullier // BBC Mundo, Caracas. – 2012. – 5 de enero.
13. Sanders K. Правый поворот в Латинской Америке: промежуточные результаты и перспективы [Май 17, 2016] [Електронний ресурс] / Kitty Sanders. – Режим доступу: <http://www.kittysanders.com/2949.html>

ЛАТИНСКАЯ АМЕРИКА ПОСЛЕ «ЛЕВОГО ПОВОРОТА»: НОВЫЕ ВЫЗОВЫ

В статье исследуются проблемы, с которыми столкнулась Латинская Америка после «левого поворота» 2000-х гг. Этими вызовами были агрессивный радикализм некоторых левых режимов, экономические трудности и возвращение к неолиберализму, кризис глобализации, «феномен» Д. Трампа с его политикой изоляционизма и протекционизма.

Ключевые слова: Латинская Америка, левый поворот, У. Чавес, неолиберализм, кризис глобализации.

LATIN AMERICA AFTER „LEFT TURN”: NEW CHALLENGES

The article explores the challenges faced by Latin America after the „left turn” of the 2000s. Aggressive radicalism of some left-wing regimes, economic difficulties and return to neoliberalism, a crisis of globalization, the „phenomenon” of D.Trump with its policy of isolationism and protectionism were these challenges.

Key words: Latin America, left turn, Chavez, neoliberalism, crisis of globalization.